

nevyřízené účty již z doby konkurzu na post šéfa opery Národního divadla v roce 1935.) Na druhou stranu ale též rozpoznal, že mezi největší Talichovy zastánce patřili vedle Alice Masarykové též čelní komunističtí umělci a veřejní činitelé Emil František Burian a Vítězslav Nezval, později dokonce ministr Václav Kopecký. Politický kontext celého případu byl tedy až druhotný. Proto Jiří Křestan, aniž by jakýmkoli způsobem omlouval skutečná Talichova protektorátní selhání, určil jako hlavní příčiny poválečné protitalichovské kampaně obecnou nacionálně vyhrocenou společenskou atmosféru a četné starší křivdy osobní povahy.

Nešlo mu totiž o prvoplánové odsouzení či obhajobu zkoumaného subjektu, ale o hlubší analýzu lidských osudů, prostou všech apriorních předsudků. Sám to v závěru vysvětlil „*Spíše než historiografie pyšně a suverénně rekonstruuující minulé světy, či dokonce historiografie zatracující a nemilosrdně pranýřující je mi blízká historiografie soucítící a váhající, pokorná a pochybující, nehlučně hledající a nahlížející děje z různých úhlů a perspektiv, dodávající k pravdám tesaným do kamene slůvko, 'ale'.*“ (s. 163) A dodal, že motivem k takovému druhu zkoumání, je historikův neodbytný zájem o vlastní duši. „*Nepíšeme svá díla jen proto, abychom soudili jiné či pouze zjistili, 'jak to tenkrát bylo'. Píšeme také proto, abychom se v mučivých tázáních a pochybách pokusili stát se lepšími.*“ (s. 164) Jiří Křestan proto příznačně nepopírá právo Zdeňka Nejedlého, pohoršovat se nad protektorátním jednáním Václava Talicha. Doplňuje však celkový obraz o vlastní otázku, zda sám Nejedlý obstál v 50. letech během jiné diktatury lépe. Text tak přestává být pouze biografií Václava Talicha, protože nabízí hned dva osudově propletené životopisy (Talicha a Nejedlého). Dva srostlé příběhy dvou významných osobností, z nichž každá v jiné epoše a každá svým zcela osobitým způsobem ztroskotala, aniž by nutně některá z nich musela být od počátku do konce výhradně černá, nebo naopak bílá.

Na závěr uvedme, že kniha je velmi vyzrálým dílem, opírajícím se o mnohaleté autorovo studium tématu.² Křestan je navíc virtuózní vypravěč, jenž se při popisu sledu událostí pohybuje s mistrnou lehkostí. Vedle promyšlené argumentace dokáže čtenáře zaujmout i velice barvitým slohem. Zdařilé grafické provedení knihy, které kombinuje stylovou uměřenost s moderními trendy užívajícími více barev textu, atypickým formátem (15 x 15 cm) a množstvím obrazových příloh, vytváří z knihy komplexní umělecký artefakt.

Jakub Šlouf

Křestan, Jiří: *Případ Václava Talicha. K problému národní čistoty a českého heroismu, Akropolis. Praha 2014, 206 s.*

² Autor se dlouhodobě zajímá o vztah Zdeňka Nejedlého a Václava Talicha. Srov. Křestan, Jiří: Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění. Praha – Litomyšl 2012; Vlastní text knihy vychází z předchozích publikovaných studií. Srov. Křestan, Jiří: Srdce Václava Talicha se ztratilo. K problému národní čistoty. Soudobé dějiny 16, č. 1, 2009 a č. 2–3, 2009, s. 69–111 a 243–275.

ANTI-PITHART ČILI OPATRNÁ CHVÁLA VZPURNOSTI

Agilní nakladatelství Scriptorium prokázalo znovu dobrý odhad pro vydání atraktivního titulu.¹ Odhodlat se ke knižnímu uveřejnění diplomové práce je vždy odvážné – většina vysokoškolských učitelů přece pravidelně lamentuje, jak upadá úroveň tohoto typu kvalifikačních prací (nenaříkají tím vlastně tak trochu i sami na sebe?). Přestože recenzovaná studie má své diskutabilní momenty, její vydání je potřeba jednoznačně uvítat. Lze ji číst různými způsoby: jako historickou analýzu, inovativní a odvážnou, ale – „nedotaženou a nedomyšlenou“² či přímo obsahující „nedostatky takřka „proseminárního“ charakteru“³ jako „pozoruhodnou lekci z historického optimismu“⁴ ale dokonce i jako „předvolební četbu (i povolební)“ či jako „dobrou příručku k úvahám, jak ze současného marasmu“⁵ Tím vším vlastně recenzovaná práce svým způsobem opravdu je, a asi ještě něčím navíc... Je dílem vícerozměrným, vystřelujícím nápady k různým tématům, dílem kladoucím otázky a formulujícím neotřelé odpovědi.

Jméno novináře a politika PhDr. Matěje Stropnického (*1983) je obecně dosti známé, zejména pro jeho mediálně vděčný odpor proti Bursíkovu vedení Strany zelených. Obyvatelé Prahy 3 asi ale v současnosti oceňují více, že se Stropnický kromě jiného zasadil například o zastavení sporného developerského projektu na využití nákladového nádraží na Žižkově. Podíl na praktické politice (od června 2012 je Stropnický místostarostou Městské části Praha 3, členem zastupitelstva se stal již v roce 2006), dotýkající se životů obyčejných lidí, dává jeho názorům zajímavý rozměr a jistou „nad-váhu“. Přejdeme ke knize samotné. „Cílem práce... je zprostředkovat pět základních úhlů pohledu na fakt svobody slova v osmašedesátém a kriticky je analyzovat. Jsou jimi pro mne: svoboda

¹ Připomeňme mimořádný veřejný a odborný zájem, s nímž se setkal nedávný počín nakladatelství v podobě publikace Pullmann, Michal: Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu. Praha 2011. O knize jsem referoval in: *Paginae historiae*, roč. 20/1, 2012, s. 421–422.

² Nečasová, Denisa: Matěj Stropnický: Myslet socialismus bez tanků. Svoboda slova ve střed/tu zájmů československého roku 1968. In: *Časopis Matice moravské* 132, č. 2, 2013, s. 549.

³ Mervart, Jan: Matěj Stropnický. Myslet socialismus bez tanků. Svoboda slova ve střed/tu zájmů československého roku 1968. In: *Dějiny a současnost* 35, 2013, č. 3, s. 48.

⁴ Kanda, Roman: Matěj Stropnický: Myslet socialismus bez tanků. In: *Tvar* 25, č. 2, 2014, s. 20.

⁵ Šícha, Jan: „Myslet socialismus bez tanků“ Matěje Stropnického, četba předvolební. In: *Deník Referendum*, 19. 10. 2013. <http://denikreferendum.cz/clanek/16636-myslet-socialismus-bez-tanku-mateje-stropnickeho-cetba-predvolebni> [citace 21. 7. 2014].

slova jako zdroj kontrarevoluce, nástroj reformy, projev neodpovědnosti, ohnisko subverze a prostor artikulace.“ (s. 22 recenzované práce) Je trochu úsměvné, a pro autora asi typické, že nedočkavě hned při vymezení cílů prozradí či výrazně naznačí závěry a řešení.

Pět různých pohledů na problém svobody slova, jak je rozpoznává v dramatickém roce 1968, dalo autorovi vykrytalizovat pěti skupinám aktérů tzv. Pražského jara – nazývá je dogmatiky, reformátory, realisty (pragmatiky), tzv. nepojmenovanými (jde o nestraníky, nekomunisty, angažované občany) a radikální demokraty. Nyní ať padnou na hlavu autora námitky historiků a pramenoználců, ať je bit hned na začátku – výběr pramenů k jednotlivým skupinám není zdůvodněn a nelze jej označit za vyčerpávající, některé citace jsou neúplné (Denisa Nečasová si dala práci, aby vypočetla konkrétní stránky knihy, na nichž našla tento prohršek⁶), autor někdy nekriticky „míchá“ dobové písemnosti s dokumenty, které vznikly až s odstupem doby (např. dodatečně psané vzpomínky), na některých místech podléhá jazyku dokumentů, jinde zase odbíhá od tématu a nechává se strhnout vedlejšími problémy, v jednotlivých skupinách svádí dohromady lidi, kteří kráčeli cestami různorodými.

Autor nepsal a neobhajoval svou práci na některé historické katedře či ve vědeckém ústavu, ale to jistě nemůže být výmluvou pro formální a metodologická pochybení. Ostatně obor mediálních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, který Matěj Stropnický absolvoval, má dobrou pověst a jeho učitelé dlouhodobě a záslužně přispívají k pěstování historického povědomí u budoucích novinářů. Je možná škoda, že „hvězdné“ lektorsko-recenzní trio Václav Bělohorský – Jan Keller – Jiří Kraus nebylo doplněno někým z historiků, který by posoudil postupy a výsledky Stropnického práce z hlediska čistě „řemeslného“. Na druhou stranu, přízně autorovi právo volby témat, přístupů k nim i k výběru pramenů. Jako archiváře mě pochopitelně mrzí, že nevyužil jediného archivního fondu či sbírky, lituji, že téměř nereflektuje dosavadní odborný výzkum, ale současně musím ocenit, že v některých pasážích se napájel ze zdrojů dosud málo vytěžených. To platí třeba o dokumentech tzv. dogmatiků („ultralevých“), sledujících v letech 1968–1969 linii Moskvy.

Autorovi je vytýkána po právu jistá tematická rozbíhavost, kdy podle Romana Kandy „souvislý výklad se začíná třepit do množství exkurzů.“⁷ Právě v těchto exkurzech však často najdeme originální interpretace textů. Zmíním alespoň pasáž o textech Jana Patočky z doby Pražského jara⁸ a o jeho

⁶ Nečasová, D.: Matěj Stropnický: Myslet socialismus bez tanků. Svoboda slova ve střed/tu zájmů československého roku 1968, s. 551.

⁷ Kanda, R.: Matěj Stropnický: Myslet socialismus bez tanků, s. 20.

⁸ Patočkovu dílo jistě nabízí řadu nových možností interpretace, jak jsem si naposledy uvědomil nad knihou Kohák, Erázim: Domov a dálava. Kulturní totožnost a obecné lidství v čes-

polemice s texty Karla Kosíka (s. 100 n). Stropnický výklad uzavírá postřehem: „Patočka a česká fenomenologická nebo prostě jen nemarxistická filosofie nebude už nikdy Kosíkovi a filosofii marxistické tak blízko jako v osmašedesátém roce.“ (s. 102) Upozornění na jistou „konvergenci“ kritických textů, vycházejících z marxistických i „nemarxistických“ inspirací, na konci šedesátých let doplňuje Stropnický postřehem, že současně docházelo k posilování soutěživosti a vyhraňování stanovisek, zejména tam, kde se texty svým charakterem blížily politickým programům. V této souvislosti rozebírá u nás dlouho opomíjené texty Ivana Svitáka, k nimž se někteří badatelé vrací teprve v poslední době. Podobným Stropnického úvahám lze vytknout jen jediné – že se zvoleným tématem souvisejí někdy jen volně.

Pokusit se o třídění aktérů historických dějů, konstruovat uměle skupiny, které se ve své době samy jako kolektivní entity nedeklarovaly, to je postup legitimní a plodný,⁹ ale také odvážný. Vždy musí dojít ke zjednodušením a autor se stává snadným terčem kritiky recenzentů. V našem případě například Jan Mervart shledal nepřipadným, že do stejné skupiny dogmatiků zařadil autor vedle sebe Vasilu Biřáka a Jiřího Hájka. Připomíná Hájkovo působení v časopise *Plamen*,¹⁰ v němž se podle jeho názoru v šedesátých letech „formovalo radikálně demokratické podhoubí českého reformismu“.¹¹ Stropnický si ovšem všímá především Hájkových názorů z posrpnového období,¹² kdy lze nesporně nalézt zřetelné styčné body jeho myšlení s názory politiků Biřákovy typu. Jednotlivé skupiny ostatně Matěj Stropnický vnímá tam, kde je to potřeba, i jako „velmi heterogenní“ (srv. příklad reformátorů, s. 54) a pokouší se mezi jednotlivými aktéry diferencovat.

Vrcholným bodem umění „konstruktivistického“ (které přísný Jan Mervart odkazuje spíše do „hospodské debaty“) je vymezení skupiny realistů. Autor formuluje vizi dvou pólů realismu konce šedesátých let. „Ten první, *socialistický*, zakládá svůj *realismus* na předpokladu, že *socialismus*, i pod dozorem tanků, je třeba uchovat jako žádoucí společenský systém a ostatní přizpůsobit. Ten druhý se otrěsem tanků se *socialismem* rozchází. Oba však za *realistickou* výchozí skutečnost pokládají fakt omezené suverenity a oba jsou ochotni jí v této situaci obětovat svobodu slova. První typ *realismu* je Husákův, druhý Pithartův.

kém myšlení. Praha 2009, srv. zejm. s. 263 n. Recenzi na knihu jsem uveřejnil in: Soudobé dějiny 16, č. 4, 2009, s. 755–756.

⁹ Souběžně s recenzovanou knihou uplatnil velmi produktivně identický postup při analýze prvorepublikové sociálně demokratické strany Poláček, Martin: Revizionisté, progresivisté a tradicionalisté. Programové debaty v československé sociální demokracii v letech 1924–1938. Praha – Brno 2013. Knihu jsem recenzoval in: Politologická revue 20, č. 1 (červen 2014) s. 214–218.

¹⁰ Časopis Československého svazu spisovatelů *Plamen* vycházel v letech 1959–1969.

¹¹ Mervart, J.: Matěj Stropnický. Myslet socialismus bez tanků. Svoboda slova ve střed/tu zájmů československého roku 1968, s. 48.

¹² Srv.: Hájek, Jiří: Mýtus a realita ledna 1968. Praha 1970.

Jakkoli to vypadá kacířsky, oba prameny v týchž zdrojích, za skutečné uznávají tytéž předpoklady a vidí v *obrodném procesu* tytéž zásadní vady – jen jejich závěry se liší, ovšem podstatně.“ (s. 72). Jan Šícha nazývá přílehlavě Stropnického spojení Husáka a Pitharta „pozoruhodnou provokací“.13 Tvoří ovšem, dojde, jeden z úhelných kamenů publikace.

Hned v úvodu práce Matěj Stropnický upřímně vyznává, že původně chtěl ve své práci jen doložit teze, které na konci sedmdesátých let při hodnocení Pražského jara formuloval Petr Pithart.14 Pithartova kritika neodpovědnosti novinářů i reformních politiků a jejich nedostatku realismu v hodnocení situace, ústí v závěr o nereformovatelnosti komunismu, narazily ovšem na Stropnického zpočátku „ne zcela přiznané“ úsilí „obhájit možnost reformovaného komunismu“ (s. 19). Pithartovo „vykoupění se zřeknutím“ (s. 79) se stává objektem polemické kritiky, která je nejvlastnější náplní recenzované práce, jež se v důsledku toho jeví více než něčím jiným – „Anti-Pithartem“.

Rok 1968 čeká na své nové hodnocení a to nebude možné bez reflexe Pithartova cenného díla. Toho však nedosáhneme bez porozumění jeho osobnímu vývoji, bez vcítění do jeho vnitřních dilemat. Neexistovaly příznaky Pithartova „obratu“ již před srpnem 1968? Lze interpretovat jeho *Osmašedesátý* bez analýzy kontextu doby, kdy vznikl, a bez pochopení souvislostí s jeho dalšími díly, například s esejem *Pokus o vlast*, uveřejněným v časopise *Svědectví* v roce 1979, či s pokusem o „podívenovské“ vyrovnání se s českými dějinami?15 Lze při analýze Pithartových postojů v šedesátých a sedmdesátých letech nebrat do úvahy jeho roli po roce 1989, kdy se třeba postavil proti tehdy náhle povstalému „zběsilému“ antikomunismu? Pithartovo hledání nám nemusí svým směrem vyhovovat, musíme však přiznat, že se opírá o hlubokou sebereflexi a nespornou vnitřní konzistentnost, doplněnou o mimořádný duševní rozhled. V našich krajích jde o bylinky velmi vzácné. Jan Šícha ve své recenzi soudí, že Matěji Stropnickému se Pitharta podařilo „překonat“, ale současně dodává, že Pithartova kniha „zůstane zdrojem vážných podnětů“.16 Petr Pithart, kterého Matěj Stropnický nakonec zanechává pod palbou svých argumentů „zmoženého [...] vlastními protimluvami“ (s. 94), vychází v recenzované práci poněkud ploše, byť nové čtení jeho textů má svou hloubku i své kouzlo.

Kritický osten Matěj Stropnický posléze zamířil i proti mladému historikovi Jiřímu Hoppemu, jehož považuje za hlasatele Pithartovy koncepce.

¹³ Šícha, J.: „Myslet socialismus bez tanků“ Matěje Stropnického, četba předvolební.

¹⁴ Poprvé byla pozoruhodná Pithartova práce *Osmašedesátý* publikována pod pseudonymem J. Sládeček v roce 1980 v nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem (Köln). Epilog knihy je datován: „červen 1977 – srpen 1978“.

¹⁵ Podíven (společný pseud. Petra Pitharta, Petra Příhody a Milana Otáhalo): *Češi v dějinách nové doby 1848–1939*. Praha 2003².

¹⁶ Šícha, J.: „Myslet socialismus bez tanků“ Matěje Stropnického, četba předvolební.

Jeho výklad označuje za „zcela tendenční a účelový“ (s. 59, pozn. 124). Hlavní námitka zní: „Hoppeho sympatie stojí *nepřiznaně*, ale o to vlezleji předem na straně liberální demokracie a tržního hospodářství.“ (s. 109) Svým sympatiím prý podřizuje i výběr pramenů (jazykem poněkud „hurónským“ to Stropnický nazývá „neudržitelně jednostranným zdrojováním“) a „svým podáním, stylistikou a výrazivem *reformisty* systematicky difamuje“ (s. 109). Hoppe prý neúnosně přeceňuje roli politických hnutí KAN a K 231 i obnovující se sociální demokracie,¹⁷ jimž Stropnický naopak přiznává význam jen „symbolický“. Považuje za sporné, zda reálnou politickou opozicí vůbec představovaly (s. 110). Hoppe se prý pokouší dění roku 1968 přiblížit co nejvíce struktuře liberální demokracie. Stropnický nepokládá Hoppeho závěry za zcela bludné, připouští, že v jeho interpretaci je „jistě i část pravdy“. Žádá po něm však, aby své preference otevřeně „přiznal“.

Každý historik nesporně přistupuje k výběru pramenů a jejich interpretaci pod vlivem vlastních znalostí, názorů a zkušeností. Musí ale nutně předem deklarovat své politické a světonázorové přesvědčení? Neotevírají se tím trochu vrátka k aroganci majitelů „jediné správné“ pravdy, kterým ti druzí nemohou rozumět? Nehrozí nebezpečí, že se diskuse změní v monology hluchých? A není historikova práce procesem poznání, v němž se on sám mění? Nezástane přece celý život vězet v jedné „škatulce“... A co když bude chtít hrát historik se čtenářem trochu zábavnější a rafinovanější hru a nebude mu chtít hned ukázat závěry, ke kterým jej povede? A co když vidí pravdu jako složitou a vnitřně rozpornou? Předkládá-li Stropnický Hoppemu, že přistupuje k hodnocení osmašedesátého „s pýchou pravdy roku 2009“, pak je přece jasné, že také Stropnického pravda nemůže být ničím jiným, než pravdou konkrétního okamžiku.

Nepodezírám Stropnického, že by směřoval k jednoduchým ideologickým floskulím. Prokazuje přece schopnost vnímat historické jevy v jejich vnitřní rozpornosti a komplikovanosti. Připomenu jen brilantní výklad vztahu reformátorů ke svobodě slova: „Svoboda slova [...] pro *reformátory* v osmašedesátém znamenala několik protichůdně působících faktorů: byla jedním z jimi zamýšlených důsledků *reformy*, měla působit jako nástroj a stala se mimoděk kontrolou této *reformy* i politiky samé; v pojetí *reformátorů* představovala pro *reformu* postupem času zároveň také nebezpečí, obava z veřejného mínění při jejím možném omezení znamenala ovšem později nejen případné ohrožení *reformy*, ale i *reformátorů* samotných a nakonec jim pravděpodobně zachránila život, aby se, již omezená, stala nástrojem posrpnové *normalizační* podoby *reformem*,

¹⁷ Objektem Stropnického kritiky se stává především kniha: Hoppe, Jiří: *Opozice '68*. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období Pražského jara. Praha 2009. Je přitom pikantní, že například v článkové produkci se redukuje heuristická základna Stropnického práce výhradně na edici: Hoppe, J.: *Pražské jaro v médiích*. Praha – Brno 2004.

zvolna se měnících v *restauraci*, obnovení pořádku.“ (s. 66–67) Důkazem jeho odborné připravenosti je i to, že „svůj“ ústřední problém svobody slova nevidí izolovaně a pokouší se vymezit skutečnou roli médií. S odvoláním na Zdeňka Mlynáře uvádí: „Kontrolu demokratického fungování státu, dohled nad politikou nemůže trvale vykonávat svobodný tisk. Je třeba institucionalizovat i jiné mechanismy kontroly, zejména svobodné volby ve státě i ve straně a z nich plynoucí odpovědnost volených funkcionářů a politiků těm, kteří je volili.“ (s. 58) Taková teze má i své aktuální aspekty...

Jan Mervart i Denisa Nečasová mají právo hodnotit knihu Matěje Stropnického jako vědeckou práci a vytýkat jí nemilosrdně formální a metodologické nedostatky.¹⁸ Podle mého názoru je třeba ji ale především vnímat jako strhující reportáž, do níž vstupuje sám autor, a především jako výraz generačního hledání, které se, jak se zdá, už nemůže obejít bez návratů do minulosti. Ve „slavném“ roce 1968 nalézá Matěj Stropnický své „blížence“ ve skupině tzv. nepojmenovaných (zde se mi jeví jako vysloveně objevené upozornění na osobnost Alexandra Klimenta, nalezneme tu rovněž Václava Havla, Jana Patočku, Ivana Svitáka, Egona Bondyho či Emanuela Mandlera), ale především mezi těmi, které nazývá radikálními demokraty. Zde oceňuje především dílo Karla Kosíka, A. J. Liehma, Milana Kundery a vrací se i k textu *Dva tisíce slov*. Knihu pak připsal památce Jaroslava Šabaty. Rozsah knihy pochopitelně neumožnil detailní rozbor jednotlivých děl, autor navíc preferoval polemický ráz svého textu na úkor postupů analytických.

Petr Pithart myslím musí být knihou i jejími ohlasy nadšen – po téměř čtyřech desetiletích po napsání jeho *Osmašedesátého* se dohadujeme, zda (či v jakých směrech) už byl konečně překonán. Připomeňme ještě Jiřímu Hoppemu – každé dílo se hned po vydání má stát objektem kritiky – nejsmutnější je přece úděl prací, o něž se nikdo nezajímá. Každé kvalitní dílo se stává objektem zájmu „termitů“, kteří se z něho pokoušejí odnést něco potřebné. Budova nebo její části se možná časem zhroutí. Buďme vděční za to, že žijeme v době, kdy lze pěstovat svobodnou kritiku. Važme si inteligentních buřičů, jak nás k tomu nabádá Václav Bělohradský. „Věfme vzbouřencům! Ne revoluce, ale neustálé rebelie, vzpoury skupin, jednotlivců, někdy i celých národů, náhlé a nepředvídané, inspirované ne znalostí zákonů dějin, ale urážkou, ponížením, zrazenou pamětí! Nebo obranou přirozené řeči proti různým odborným hantýrkám mocných. Nepotlačitelná lidská vzpurnost vybuchující nepředvídaně „zde a nyní“

¹⁸ Musím na tomto místě zdůraznit, že recenze Denisy Nečasové nevyznívá pouze negativně. Autorka přiznává Stropnickému „originální inovativní přístup“, oceňuje jeho „znalost fenoménu kolektivní paměti“ i schopnost „brilantní analýzy pojednávaných děl“ i umění „vystihnout podstatné jevy, adekvátně je zasazovat do kontextu, komparovat atd.“ Nečasová, D.: Matěj Stropnický: *Myslet socialismus bez tanků. Svoboda slova ve střed/tu zájmu československého roku 1968*, s. 549–551.

proměňuje svět v místo, v němž lze žít.“¹⁹ Z ocelového pole paušalizujícího antikomunismu devadesátých let, z věčné „obranu přirozené řeči“ se nyní rodí nový diskurs, kritický vůči realitě i vůči minulosti. Přihlížíme s nervózním napětím. Kniha Matěje Stropnického má problematická místa, poskytuje ale naději, že hledání a samostatný úsudek v demokratické diskusi mají smysl.

Jiří Křeslan

Stropnický, Matěj: Myslet socialismus bez tanků. Svoboda slova ve střed/tu zájmu československého roku 1968, Scriptorium, Praha 2013, 164 s.

¹⁹ Bělohradský, Václav: *Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby*. Praha 2007, s. 129.